

A LUDOVIKA AKADÉMIA TISZTI NÖVENDÉKEI
(1883–1919)

A HALLGATÓK LÉTSZÁMA

Kutatásaink során a jelzett időszakban a Ludovika Akadémián összesen 3638 személy adatait tudtuk összegyűjteni. Mivel adatbázisunkat a tényleges állományú tisztképző tanfolyam indításától kezdve készítettük, ezért adataink az 1883 utáni évekre vonatkoznak. Az 1. táblázatban évtizedenként közöljük a tanulmányaikat megkezdők számát, amelyből az első nem teljes évtized. Látható, hogy az első világháború előtti két évtizedben viszonylag azonos a növendékek száma, majd az utolsó évtizedben a háború következtében a duplájára nő. Ezért tartottuk fontosnak a háborús években felvettek számát egyenként is közölni, hiszen ott látszik legjobban, hogy milyen gyorsított ütemben kellett pótolni a hadsereg tiszti állományának veszteségeit. Az 1918-as évek kiemelkedően magas számának az az oka, hogy az addig a Monarchia másik felében tanuló magyarországi növendékek nagy számban kerültek át a Ludovika Akadémiára.

1. táblázat. Az első beiratkozók számának alakulása évtizedenként

Időhatár	Beiratkozók	%
1883–1889	427	11,73
1890–1899	822	22,59
1900–1909	909	24,98
1910–1919	1480	40,68
Összesen	3638	100,00

Háborús évek	Felvettek
1914	142
1915	172
1916	263
1917	169
1918	367

Forrás: a szerző szerkesztése

A HALLGATÓK SZÁRMAZÁSI HELY SZERINTI MEGOSZLÁSA

Minden felsőoktatási intézmény esetében fontos kérdés vonzáskörzetének megállapítása. Így van ez a Ludovika Akadémia esetében is, még akkor is, ha itt nem egyszerű beiratkozásokról van szó, hanem az intézmény maga választotta ki a felveendő növendékeket. Ebben az értelemben itt a kiválasztás szempontjait tudjuk nyomon követni. Forrásbázisunk nagyon jó, hiszen az adattárban a növendékek 90%-ának ismerjük a születési helyét (2. táblázat). Ez elegendő mennyiség ahhoz, hogy releváns következtetéseket tudjunk az adatokból levonni.

Az alábbiakban a korabeli közigazgatási egységek szerint vizsgáljuk meg a növendékek származási helyét. Azt tapasztaltuk a vizsgálat során, hogy a történelmi Magyarország valamennyi vármegyéből érkeztek a hallgatók, sőt még a különálló Horvátországból, valamint külföldről is. A 3. táblázatban azokat a megyéket soroltuk fel, ahonnan 40-nél több növendék érkezett az Akadémiára. Mint látható, 32 ilyen vármegye van, közülük messze kiemelkedik Pest és Bács-Bodrog vármegye. Pest esetében a két szám azt jelenti, hogy ha Budapestet is odaszámítjuk, akkor közel 18% a képviselete, ha a fővárost nem, akkor 5,5%, de még ezzel is az első helyen áll. 2%-nál több növendék 15 vármegyéből származik, és ha jobban megnézzük, ezek nagy része nemzetiségi szempontból magyar többségű vármegye. Erre a kérdésre később még visszatérünk. A másik feltűnő adat, hogy az első 32 vármegye között mindössze két erdélyi található, Kolozs és Háromszék, de azok is a táblázat utolsó helyein. Egyben ezek a megyék is inkább magyar többségűek, ami különösen Háromszék esetében igaz.

A 4. táblázatban a 40-nél kevesebb növendéket küldő megyéket soroltuk fel, ezek között sokkal több a nemzetiségi többségű vármegye, illetve érthetően azok is, amelyek területileg kicsiny vármegyéknek számítanak. A horvát–szlavón vármegyék

2. táblázat. A hallgatók származási hely szerinti megoszlása

Adat	Beírt	%
Származási hellyel rendelkező belföldi születésű növendék	3230	98,65
Származási hellyel rendelkező külföldi születésű növendék	44	1,35
Adattal rendelkező növendék	3274	100,00
Adattal nem rendelkező növendék	364	10,00
Összes beiratkozó	3638	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

3. táblázat. A hazai származású növendékek megoszlása
közigazgatási egységek szerint 40 fölötti beiratkozó esetében

Sorszám	Megye	Beírt	%
1.	Pest + Budapest	579 (179)	17,92 (5,54)
2.	Bács-Bodrog	131	4,05
3.	Abaúj-Torna	93	2,88
4.	Torontál	91	2,81
5.	Bihar	89	2,75
6.	Zala	88	2,72
7.	Baranya	83	2,57
8.	Temes	80	2,47
9.	Pozsony	76	2,35
10.	Somogy	76	2,35
11.	Hajdú	71	2,19
12.	Heves	67	2,07
13.	Nógrád	66	2,04
14.	Csongrád	65	2,01
15.	Vas	65	2,01
16.	Sopron	62	1,92
17.	Komárom	62	1,92
18.	Fejér	61	1,88
19.	JNK Szolnok	61	1,88
20.	Veszprém	60	1,85
21.	Szabolcs	59	1,82
22.	Zemplén	57	1,76
23.	Borsod	53	1,64
24.	Gömör-Kishont	51	1,57
25.	Tolna	49	1,51
26.	Krassó-Szörény	47	1,45
27.	Szepes	46	1,42
28.	Békés	41	1,27
29.	Nyitra	41	1,27
30.	Kolozs	41	1,27
31.	Ung	41	1,27
32.	Háromszék	40	1,23
	Részösszeg	2592	80,24
	Adattal rendelkező belföldi növendék	3230	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

4. táblázat. A hazai származású növendékek megoszlása közigazgatási egységek szerint 40-nél kevesebb beiratkozó esetében

Sorszám	Megye	Beírt	%
33.	Arad	39	1,20
34.	Szatmár	37	1,14
35.	Győr	34	1,05
36.	Maros-Torda	33	1,02
37.	Bars	31	0,96
38.	Trencsén	29	
39.	Máramaros	28	
40.	Bereg	27	
41.	Alsó-Fehér	23	
42.	Sáros	23	
43.	Hunyad	22	
44.	Szolnok-Doboka	20	
45.	Hont	18	
46.	Csík	17	
47.	Esztergom	16	
48.	Zólyom	16	
49.	Szerém	16	
50.	Moson	15	
51.	Szilágycsaba	14	
52.	Udvarhely	14	
53.	Fiúmei kerület	14	
54.	Szeben	13	
55.	Fogarás	13	
56.	Csanád	12	
57.	Zágráb	12	
58.	Kis-Küküllő	11	
59.	Nagy-Küküllő	11	
60.	Torda-Aranyos	11	
61.	Ugocsa	10	
62.	Beszterce-Naszód	9	
63.	Brassó	8	
64.	Liptó	8	
65.	Lika-Korbava	8	
66.	Varasd	8	
67.	Turóc	6	
68.	Verőce	5	
69.	Árva	4	
70.	Belovár-Kőrös	2	
71.	Pozsega	1	

Forrás: a szerző szerkesztése

csak nagyon kis számmal képviseltetik magukat, hiszen innen a többség a Monarchia más katonai tanintézetébe nyert felvételt. Modrus-Fiume vármegye az egyetlen, ahonnan egyetlen növendéket sem találunk a Ludovika Akadémián a vizsgált időszakban. Összességében feltűnő, hogy a román, szász és szlovák többségű vármegyéből milyen kevés növendéket találunk a névsorban.

TELEPÜLÉSEK SZERINTI MEGOSZLÁS

Az 5. táblázat a növendékek származási helyét a városok szerint tartalmazza csökkenő sorrendben. Budapest szerepe kiemelkedőbb, mint más felsőoktatási intézmények esetében. A fővároshoz képest a többi település csekély szerepet játszik, hiszen 1%-nál több hallgatót csupán kilenc város küldött a Ludovika Akadémiára. A városok között szinte az összes megyeszékhely megtalálható, és még néhány nagyobb település, de egyik sem feltűnően magas számú küldött növendéssel. Nyilván Budapesten összpontosult a magyar társadalom politikai és részben katonai elitje is, és a növendékek egy része ebből a társadalmi rétegből rekrutálódott. Ezt a későbbi vizsgálatok is megerősítették.

Kutatásaink során mindig felmérést készítünk arról, hogy az adott intézmény milyen arányban fogadott hallgatókat az ország nagyobb földrajzi régióiból. 1850 után már a 6. táblázatban található régiókat különböztetjük meg, amelyek nem közigazgatási, inkább földrajzi jellegű egységek. Ugyanakkor viszonylag azonos méretűek, és lehetőséget adnak a jobb összehasonlításra. Budapestet külön régióknak számítjuk, mert ebben a korszakban már annak is tekinthető, és ha nem így tennénk, az nagyon irreálissá tenné az összehasonlítást. Az egyes régiókhoz tartozó megyéket a jegyzetben soroltuk fel.¹

Ez a táblázat összefoglalóan mutatja az egyes régiók képviselését a növendékek között, és lényegében megerősíti azt, amit a megyéknél már jeleztünk. A Dunántúl képviselése a legmagasabb 20%-kal, amely többségében magyar nemzetiségű régió,

¹ **A Duna jobb partja:** Baranya, Fejér, Győr, Komárom, Moson, Somogy, Sopron, Tolna, Vas, Veszprém, Zala. **A Duna bal partja:** Árva, Bars, Esztergom, Hont, Liptó, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Trencsén, Turóc, Zólyom. **Duna–Tisza-köz:** Bács-Bodrog, Csongrád, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kiskun. **A Tisza jobb partja:** Abaúj-Torna, Bereg, Borsod, Gömör-Kishont, Sáros, Szepes, Ung, Zemplén. **A Tisza bal partja:** Békés, Bihar, Csanád, Hajdú, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Szilággy, Ugocsa. **Tisza–Maros-szög:** Arad, Krassó-Szörény, Temes, Torontál. **Erdély (a Királyhágón túl):** Alsó-Fehér, Beszterce-Naszód, Brassó, Csík, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Kis-Küküllő, Kolozs, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Szeben, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos, Udvarhely. **Horvát-Szlavónország:** Belovár-Körös, Lika-Korbava, Modrus-Fiume, Pozsega, Szerém, Varasd, Verőce, Zágráb. **Külön:** a fiumei kerület.

5. táblázat. A hazai származású növendékek megoszlása települések szerint 15-nél több beiratkozó esetében

Sorszám	Település	Beírt	%
1.	Budapest	398	12,32
2.	Debrecen	55	1,70
3.	Pécs	49	1,51
4.	Kassa	48	1,48
5.	Szeged	45	1,39
6.	Szabadka	39	1,20
7.	Eger	39	1,20
8.	Pozsony	38	1,17
9.	Kolozsvár	36	1,11
10.	Temesvár	35	1,08
11.	Sopron	31	0,96
12.	Nagyvárad	30	
13.	Székesfehérvár	29	
14.	Miskolc	27	
15.	Arad	27	
16.	Kaposvár	25	
17.	Nagybecskerek	24	
18.	Ungvár	24	
19.	Nyíregyháza	23	
20.	Győr	22	
21.	Kiskunfélegyháza	22	
22.	Veszprém	21	
23.	Lugos	20	
24.	Balassagyarmat	19	
25.	Kecskemét	18	
26.	Komárom	17	
27.	Vác	17	
28.	Gyula	17	
29.	Máramarossziget	16	
30.	Szekszárd	15	
31.	Tata	15	
	Részösszeg	1241	38,42
	Adattal rendelkező belföldi növendék	3230	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

6. táblázat. A Ludovika növendékeinek megoszlása régiók szerint

Sorszám	Régió	Beiratkozó	%
1.	A Duna jobb partja (Dunántúl)	655	20,27
2.	Duna–Tisza-köz	505	15,63
3.	Budapest	398	12,32
4.	A Tisza jobb partja (Kelet-Felvidék)	391	12,10
5.	A Tisza bal partja (Alföld és Partium)	361	11,17
6.	A Duna bal partja (Nyugat-Felvidék)	311	9,62
7.	Erdély (a Királyhágón túl)	286	8,85
8.	Tisza–Maros-szög (Bánát)	257	7,95
9.	Horvátország, Fiume	66	2,04
	Adattal rendelkező belföldi növendék	3230	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

bár nem elhanyagolható német kisebbséggel. A Duna–Tisza köze annak legdélibb része kivételével szintén magyarlakta terület, de kétségtelenül található itt jelentős szerb kisebbség is. A Tisza jobb partja a magyar mellett szlovák, a Tisza bal partja a magyar mellett nem kicsiny román kisebbséget is magába foglal. A Duna bal partjának északi része egyértelmű szlovák többséggel rendelkezik, Erdélyben pedig nyilvánvaló a román többség, a székelylakta megyék kivételével, és itt ne feledkezzünk meg a jelentős szász lakosságról se! A Tisza–Maros szöge, a Bánát pedig Magyarország etnikailag legvegyesebb területe volt nemzetiségi szempontból, ahol egyik nemzetiség sem alkotott abszolút többséget. Az adatokból úgy tűnik, hogy minél kevésbé volt magyarlakta egy régió, annál kevesebb növendéket küldött a Ludovika Akadémiára.

A NÖVENDEKEK ETNIKAI ÖSSZETÉTELE

A fentiekből is következik, hogy a korabeli Magyarország esetében kiemelt fontosságú a nemzetiségi összetétel vizsgálata. A 19. század egészét a nemzeti ébredés korának is nevezzük, ezért még fontosabb e kérdés tárgyalása. Ugyanakkor a téma egyben kényes is, hiszen a ma Közép-Európában együtt élő nemzetek számára minden esetben nagyon fontos saját nemzeti értelmiségük kialakulásának vizsgálata, s e tekintetben a rendelkezésre álló források értelmezése. Éppen ezért az etnikai összetételt igen óvatosan kell vizsgálni, gondosan értelmezve a levéltári anyagot. A Ludovika anyakönyveiben mindössze 15 esetben jelzik a nemzetiségi hovatartozást, mert ilyen

rovat nem szerepel az iratokban, tehát csak esetlegesen jegyezték fel. Ugyanakkor nem szeretnénk megkerülni ezt a kérdést, hiszen az úgynevezett másodlagos adatok alapján nagy bizonyossággal lehet következtetni a nemzetiségi hovatartozásra. Ilyen adat lehet a születési hely, a vallás, az apa foglalkozása, de esetenként maga a családi név is. Talán nem vitatható, hogy mondjuk egy zombori születésű görögkeleti vallású és délszláv nevű növendék bizonyosan szerb, mint ahogy hasonló módon sok esetben a nemzetiségi hovatartozást meg lehet határozni. Kétségtelen ugyanakkor, hogy mindezt óvatosan kell kezelni, mert a vizsgált korszakban sok volt a kettős identitás, másrészt a családi neveket már sokan magyarosították, éppen ezért használjuk a valószínűsíthető kifejezést a 7. táblázatban. Vagyis amit közlünk, azok nem pontos számok, de meggyőződésünk, hogy jó megközelítéssel mutatják a nemzetiségi összetételt. A növendékek 5%-a esetében még a valószínűsítésre sem vállalkoztunk, másodlagos adatok híján, a többi esetben a lehetséges százalékos arányt közöljük.

7. táblázat. *A Ludovika növendékeinek valószínűű nemzetisége a másodlagos adatok alapján*

Nemzetiség	%
Magyar eredetű	73,98
Német eredetű	18,44
Szlovák eredetű	3,10
Horvát eredetű	1,77
Szerb eredetű	1,07
Román eredetű	0,72
Ruszin eredetű	0,26
Olasz eredetű	0,23
Örmény eredetű	0,14
Francia eredetű	0,03
Lengyel eredetű	0,03
Összes valószínűsíthető nemzetiségű diák	100,00
Nem meghatározható	5,22
Összes beiratkozó	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

Ezek szerint a Ludovika növendékeinek háromnegyede magyar nemzetiségű lehetett, míg az eredetileg német családból származók közel 19%-ot tettek ki, azonban az ő esetükben jelentős asszimilációval számolhatunk, így aligha lehet pontosan meghatározni a nemzetiségüket. A más nemzetiségűek közül még a szlovákokat lehetne kiemelni 3%-os képviseléssel, a horvátok, szerbek és románok képviselője nagyon alacsony, nemzetiségi arányukhoz képest.

KÜLFÖLDI HALLGATÓK

Külföldről 44 diák érkezett a vizsgált időszakban a Ludovika Akadémiára. Ez az adat azonban megtévesztő, mert csupán a születési helyre utal. A 44 ilyen növendék közül 23 egyértelműen magyar nemzetiségű, magyar arisztokraták vagy katonatisztek gyermekei, akik születésükkor a birodalom más tartományaiban éltek vagy teljesítettek szolgálatot. A maradék 21 hallgató közül nyolcan Bécsből származtak, a többiek a Monarchia legkülönbözőbb tartományaiból. Egy fő született Németországban, Welper városában.

8. táblázat. *A külföldön született növendékek származási helye a korabeli tartományok szerint*

Sorszám	Tartomány	Beiratkozók
1.	Alsó-Ausztria	15
2.	Bosznia-Hercegovina	6
3.	Galícia	6
4.	Stájerország	4
5.	Bukovina	2
6.	Csehország	2
7.	Dalmácia	1
8.	Isztria	1
9.	Karintia	1
10.	Krajna	1
11.	Szilézia	1
12.	Románia	1
13.	Törökország	1
14.	Svájc	1
15.	Németország	1
	Összesen	44

Forrás: a szerző szerkesztése

A FELEKEZETI MEGOSZLÁS

Az Akadémia növendékeinek felekezeti megoszlásáról pontos adataink vannak (9. táblázat). A hallgatók 88%-ánál jelezve van a felekezeti hovatartozás. A római katolikusok vannak a legtöbben, jóval magasabb arányban, mint az ország népességében. Míg az 1910-es népszámlálás szerint a katolikusok aránya az országban – Horvátország nélkül – 49,3%, addig a Ludovikán ez közel 64%. A katolikus növendékek kétharmada feltehetően magyar, legalább 420-an német, 77-en szlovák, 55-en horvát származásúak. 241-en katonacsuládból származtak.

A reformátusok képviselője 21%. Ez a 14,3%-os országos aránynál szintén jelentősen magasabb. Közülük 36 növendék kivételével mindenki magyar nemzetiségű, ami egyáltalán nem meglepő adat. 50 református növendék apja szintén katonatiszt volt.

Az evangélikusok országos aránya 1910-ben 7,1%, ehhez képest itt is felülreprezentációt találunk, hiszen a növendékek között képviselőjük közel 12%. A nemzetiségi összetétel ebben az esetben kissé eltér az előző kettőtől. A magyarok valószínűleg itt is elérik a 60%-ot, de közülük legalább 118 fő német és 18 fő szlovák eredetű családból származik. Ez esetben 33 hallgató érkezett katonacsuládból.

A többi felekezet esetében sokkal inkább alulreprezentáltságot tapasztalunk. Az 50 görögkeleti vallású hallgató közül 34-en szerbek, 12-en románok. Az ortodox vallásúak országos aránya 1910-ben 12,8%, a Ludovika növendékei között 1,54%. Közülük csak hét növendék apja katonatiszt. A többi felekezet aránya nagyon kicsi, az unitáriusok kivételével elhanyagolható országos arányukhoz képest. Ez különösen igaz a görögkatolikusokra és az izraelita felekezetre.

9. táblázat. A növendékek megoszlása felekezeti hovatartozás alapján

Felekezet	Beiratkozók	%
Római katolikus	2062	63,87
Református	675	20,91
Evangélikus	381	11,80
Görögkeleti	50	1,54
Unitárius	29	0,89
Görögkatolikus	24	0,74
Izraelita	7	0,21
Összes ismert felekezetű diák	3228	100,00
Nincs adat	410	11,27
Összes beiratkozó	3638	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

ELŐZŐ ISKOLÁK

10. táblázat. A növendékek megoszlása az előző iskolák alapján

Tanintézet, illetve iskolatípus	Beírtak	%
Külföldi katonai iskola		
Wiener Neustadt Mil. Ak.	53	
Wien Mödling Mil. In.	29	
Traiskirchen, katonai iskola	64	
Wien, hadapródisk.	14	
Hainburg, hadapródisk.	13	
Morvafehértemplom, hadapródisk.	2	
Összesen	175	4,81
Hazai katonai iskola		
Honvéd főreál (hely nélkül)	414	
Sopron, honvéd főreál.	137	
Kismarton, katonai főreál.	34	
Nagyvárad, honvéd hadapródisk.	32	
Pozsony, katonai főreál	25	
Honvéd hadapródisk. (hely nélkül)	24	
Pécs, honvéd hadapródisk.	23	
Kőszeg, katonai alreál	4	
Katonai főreál (hely nélkül)	4	
Kassa, katonai főreál	2	
Katonai alreál (hely nélkül)	2	
Kassa, hadapródisk.	1	
Károlyváros, hadapródisk.	1	
Nagyszében, hadapródisk.	1	
Összesen	704	19,35
Hazai polgári iskola		
Gimnázium	1418	38,97
Nem megjelölt nem katonai iskola	411	
Reáliskola (alsó és felső)	168	
Polgári iskola	111	
Reálérettségi	101	
Kereskedelmi iskola	14	
Összesen	2223	61,10
Nincs adat	570	15,66
Összes növendék	3638	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

Viszonylag sok adattal rendelkezünk a növendékek korábbi iskolázásáról, mert ezt az anyakönyvek a legtöbb esetben feltüntették (10. táblázat). Az esetek 84%-ában van erről adatunk, s ez már elegendő a tendenciák megállapításához. A Ludovika esetében természetes, hogy nagy arányban vették fel azokat a növendékeket, akik már korábban elköteleződtek a katonai pálya iránt, és katonai középiskolában tanultak. 879 ilyen hallgatóról van tudomásunk, de lehet, hogy többen voltak, hiszen nincs mindenkiről adat. Közülük 175-en osztrák vagy cseh hadapródiskolában nevelkedtek, illetve a Bécsújhelyi Katonai Akadémián vagy a Mödlingi Hadmérnöki Akadémián tanultak. Hét fő kivétellel ők mind már az első világháború végén kerültek a Ludovika Akadémiára, amikor a Monarchia más katonai tanintézetei átmenetileg vagy végleg megszűntek.

704 fő hazai katonai középiskolában tanult, a különféle katonai főreál-, illetve alreáliskolákban és a hadapródiskolákban. Sajnos az anyakönyvek jelentős részében csak az iskola jellegét nevezik meg, a helyszínt csak kevesebb esetben. Így az iskolák közötti sorrendet nem tudjuk megállapítani, de látható, hogy Magyarország minden részéből érkeztek katonai tanintézetből származó hallgatók.

Polgári jellegű közép fokú tanintézetekből érkezett legalább 2223 növendék. Közülük legtöbben már gimnáziumban tanultak, és legalább 341-en érettségiztek is. A szám azért bizonytalan, mert nem mindenütt jelezték az érettségi tényét, de sokan voltak olyanok, akik csak 4–6. gimnáziumi osztályt végeztek, és azután kerültek az Akadémiára. Sokan tanultak reálgimnáziumban vagy reáliskolában, közülük 101-en tettek reálérettségit. 11-en polgári iskolát végeztek. Az anyakönyvekben nem mindig adták meg az előző iskola jellegét, ezért sokszor azt a bejegyzést találjuk, hogy „magán”. Ez azonban nem magántanulót jelent, mert az ebben a korban már nagyon ritka, hanem azt, hogy nem katonai jellegű iskolában tanult az illető.

A LUDOVIKA NÖVENDEKEINEK MEGOSZLÁSA A BEÍRT TÁRSADALMI RÉTEGZŐDÉS ALAPJÁN

Társadalmi hovatartozást már csak esetenként közölnek a források, s ezek szerint a 11. táblázatban látható adatokat találjuk. A kiegészítés után a hazai felsőfokú tanintézetekben már egyre kevésbé jegyezték fel a feudális korban még oly fontos társadalmi réteghez való tartozást. A katonatiszti pálya ez alól láthatólag kivétel volt, mert itt az anyakönyvek következetesen tartalmazzák az arisztokráciához való tartozást és a nemesi előneveket. Ennek adatait látjuk a táblázatban. A grófi, bárói és lovagi címek mindig külön fel vannak tüntetve, a nemességi származást vagy megadták, vagy a nemesi előnév feltüntetése alapján számoltuk ide a növendékeket. A közel

11. táblázat. A növendékek megoszlása a beírt társadalmi rétegződés alapján

Jelzett társadalmi rang	Létszám	%
Gróf	18	
Báró	22	
Nemes	446	
Lovag	3	
Összesen	489	13,44
Összes növendék	3638	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

14%-os arány a korabeli felsőoktatásban magasnak számít, és ez éppen a katonatiszti pálya egyik jellegzetessége.

A társadalmi hovatartozás tekintetében ebben a korszakban már sokkal használhatóbb adat, hogy a korabeli forrásokban az apa, illetve a gyám foglalkozását adják meg (12. táblázat). Esetünkben a diákok 82%-ánál áll rendelkezésünkre az apa vagy a gyám foglalkozásának adata. Ez a mennyiség már elegendő ahhoz, hogy e témában releváns következtetéseket vonhassunk le. Az általunk választott csoportokat nem tekinthetjük szociológiailag pontos meghatározásoknak: eddig minden korszakban ezeket alkalmaztuk, tudva azt, hogy a 20. század elején ennél részletesebb bontás is lehetséges lenne. A magántisztviselő kategória ebben a korszakban került a táblázatba. Éppen ezért az általunk választott és alkalmazott csoportok inkább foglalkozási ágak, mintsem pontos szociológiai rétegek. Kérjük ezt az értelmezéseknél figyelembe venni.

Az első helyen az állami tisztviselők gyermekei állnak 14,3%-os képviselettel. Többségükben nem magas állásban lévő tisztviselőkről, MÁV-alkalmazottakról, postai alkalmazottakról, adóügyi, árvaszéki, vámügyi és pénzügyi tisztviselőkről van szó. Néhányan minisztériumi tisztviselők és többen különféle törvényszékek nem jogász munkatársai. 47 hallgató nemesi származású. Nemzetiségi szempontból kétharmaduk magyar etnikumú, a többi nemzetiség közül a németek vannak a legtöbben.

A második helyen a jogászcsaládból származók állnak, közel 13%-os képviselettel. Az apák kúriai, ítéltáblai, törvényszéki és járásbírók, de többen közjegyzők, ügyészek vagy ügyvédek. 59 esetben itt megemlítik a nemesi származást. E növendékek háromnegyede bizonyosan magyar, és itt is relatíve több német eredetű hallgatóval találkozunk.

A harmadik helyen a katonatiszti családokból származók következnek 11,7%-os aránnyal. Közöttük tehát öröklődik az apa foglalkozása. Az apák részben a közös hadsereg tisztjei és főtisztjei, részben a honvédségéi, de több szülő rendőri vagy csendőrségi állományban volt. 26 esetben tábornoki rangot jeleznek az apáknál

vezérőrnagy és altábornagy rendfokozattal, de néhány esetben csak a tábornoki megnevezés szerepel. E növendékek közül 77 esetben közlik a nemesi származást. Nemzetiségi szempontból ez a csoport is magyar többségű, de csak 60%-os arányban, mert igen sok a német és a szlovák eredetű növendék is. Két zsidó hallgatónak az apja is katonatiszt volt.

A negyedik helyen, 10,8%-os arányban a megyei és városi hivatalnokok gyermekei állnak. Vannak közöttük megyei alispánok, szolgabírók, jegyzők, polgármesterek, különféle városi tisztviselők, tanácsnokok, pénztárosok s más helyi beosztottak. Közöttük is 56 esetben jelzik a nemesi származást. Nemzetiségi szempontból a növendékek 72%-a magyar volt, de vannak németek, horvátok, szlovákok és szerbek is közöttük.

Az ötödik helyen a földbirtokosok és egyéb tulajdonnal rendelkező személyek gyermekei találhatók 10,1%-os képviseléssel. Itt az apákat szinte minden esetben földbirtokosnak nevezik, de vannak köztük szálloda-, kávéház- és nyomdatulajdonosok is. Ebben a csoportban a legnagyobb a nemesség aránya, 104 esetben jegyezték fel ezt a tényt, köztük kilenc arisztokratát. A magyarság aránya itt igen magas, 79%. Legalább 30-an német származásúak, és vannak még közöttük szlovák, horvát, szerb növendékek és két román hallgató is.

A hatodik helyen a humán értelmiségi családokból származók állnak közel 8%-os arányban. Az apák nagy része gimnáziumi, főreáliskolai tanár vagy intézetigazgató. Sok a falusi, népiskolai tanító és néhányan tanfelügyelők, tankerületi igazgatók. 13 apa felsőfokú tanintézetben tanított Budapesten, Selmecebányán, Kassán, Keszthelyen vagy Fiumében. E csoportban mindössze 11 hallgatónál jelzik a nemesi származást. A magyarság részaránya közöttük 78%.

A hetedik helyen vannak azok a növendékek, akiknek apjuk magánhivatalnok 6,5%-os képviseléssel. Ide elsősorban bankokban, takarékpénztárakban vagy különböző gyárakban és más vállalkozásokban dolgozó személyek tartoznak. 19 esetben jelzik a nemesi származást. E hallgatók 71%-a feltehetően magyar származású.

A nyolcadik helyen az uradalmi tisztviselők fiai állnak, 4,8%-os részesedéssel. A legtöbb ilyen növendék apja vagy gyámja arisztokrata családok birtokain vagy éppen egyházi uradalmakban volt birtokigazgató vagy kasznár. Csupán 10 esetben közlik a nemesi származást, de feltehető, hogy többen voltak, mert jellemző, hogy elszegényedett nemesi családokból származók vállalták ezt a munkát. E növendékek pontosan kétharmada magyar volt, de legalább 37-en német családból származtak.

A kilencedik helyen a műszaki értelmiségi családból származók állnak 3,4%-os arányban. Ez újdonság az 1850 előtti korszakhoz képest, és mutatja a műszaki tudományok és oktatás előretörését. Az apák között építészeket, vasúti és kataszteri

12. táblázat. A Ludovika növendékeinek rétegződése
az apa vagy a gyám foglalkozása alapján

Sorszám	Foglalkozás	Beiratkozók	%
1.	állami tisztviselő	428	14,37
2.	bíró, ügyvéd, jogász	378	12,69
3.	katona, katonatiszt	347	11,65
4.	megyei és városi tisztviselő	321	10,78
5.	birtokos, tulajdonos	303	10,17
6.	tanár, humán értelmiségi	236	7,92
7.	magánhivatalnok	196	6,58
8.	uradalmi tisztviselő	144	4,83
9.	mérnök, építész, bányatiszt	102	3,42
10.	orvos, sebész, gyógyszerész	100	3,35
	Részösszeg	2555	85,79
11.	kereskedő	82	2,75
12.	egyházi személy	79	2,65
13.	erdész, állatorvos	66	2,21
14.	gyáros, magánzó	65	2,18
15.	iparos, kézműves	52	1,74
16.	országos főhivatalnok	26	0,87
17.	haszonbérlet, gazdálkodó	22	0,73
18.	művész, zenész, író	13	0,43
19.	paraszt, földműves	7	0,23
20.	bányász, munkás	5	0,16
21.	hivatalszolga	4	0,13
22.	hajós, tengerész	2	0,06
	Adattal rendelkező diák	2978	100,00
	Adattal nem rendelkező diák	660	18,14
	Összes beiratkozó	3638	100,00

Forrás: a szerző szerkesztése

mérnököket, bányamérnököket találunk. Nemes mindössze kilenc van közöttük. A 71 magyar mellett 28 növendék német származású volt.

A tizedik helyen az orvos- és gyógyszerészcsaládokból származó hallgatók állnak hasonló, 3,3%-os képviselettel. Közülük 71 fő orvos-, 29 fő gyógyszerészcsaládból származott. 13 növendék apja katonaorvos volt, ez esetben a tiszti pálya öröklődött. 11 esetben közlik a nemesi származást. Az e csoportba tartozó növendékek

háromnegyede magyar volt, 17 német és 5 szlovák mellett. A többi foglalkozási ág képviselője már 100 fő alatti, ezért azokkal külön nem foglalkozunk.

Adattárunkban a növendékek további pályájával csak annyiban tudtunk foglalkozni, hogy megadtuk első katonai szolgálati helyüket. Kétségtelen, hogy később többen jelentős pályát futottak be, és akár a tábornoki rangig is eljutottak, azonban e sorozat keretében nem tudjuk valamennyi növendék későbbi katonai pályáját nyomon követni, mert az további, nagyon időigényes kutatást igényelne. Annyit azonban közöltünk, hogy a Ludovika Akadémia növendékei közül 320 fiatal vagy már idősebb tiszt hősi halált halt az első világháborúban. Akiről ezt tudtuk, azt beírtuk az adattár megjegyzés rovatába. Hajtsunk fejet azok előtt, akik katonaként a hazáért adták életüket!

Budapest, 2025. április

A FORRÁSOK KÖZLÉSÉNEK MÓDJA

A kutatók pontos informálása érdekében összefoglaljuk az adattár szerkesztésének alapelveit. Az adattár közlésének módja semmiképpen sem felel meg a forráskiadványok összeállításánál alkalmazott klasszikus szabályoknak. Egy számítógépes adattár minden esetben többletinformációval, hozzáadott értékkel rendelkezik a forráskiadáshoz képest. Ennek oka, hogy az egységes feldolgozás következtében olyan lekérdezésekre nyújt lehetőséget, amelyeket sohasem tehetünk meg az egyszerű, de természetesen más szempontból nagyon hasznos forráskiadványok alapján. A legkülönbözőbb egyetemi forrásanyagok felhasználásánál arra törekedtünk, hogy lehetőség szerint valamennyi hallgatóról azonos típusú adatokat közöljünk. A források különbözősége azonban ezt nem mindig tette lehetővé, így bizonyos adatoknál eltekintettünk a betűhív közléstől, mert ez az adattár áttekinthetőségét rendkívüli mértékben zavarta volna. Anyaggyűjtésünk során a következő adatokat kívántuk összegyűjteni az egyes hallgatókról:

1. Név, a különböző névvariációk feltüntetésével, eredeti betűhív formájában a családnevek sorrendjében.
2. A hallgató életkora, illetve születési időpontja, lehetőség szerint napra pontosan.
3. A vallás, ha ezt bejegyezték, egységesített formában.
4. A hallgató társadalmi állására vonatkozó adat egységesített formában.
5. A hallgató nemzetiségére, illetve származására vonatkozó adat egységesített formában.

6. A születési hely, illetve a származási hely, a matrikulába beírt formában, megadva a település későbbi magyar nevét. Ha a család lakóhelye eltért a hallgató születési helyétől, akkor erre a megjegyzés rovatban utaltunk.
7. A szülő(k) vagy gyám nevének és foglalkozásának megjelölése az eredeti nyelven. A foglalkozáselnevezéseket egységesítettük.
8. A beiratkozás ideje, az első látogatott tanév megjelölésével. Ezután valamennyi látogatott tanévet egyenként közöljük.
9. A fakultás(ok) és évfolyamok megjelölése, amelyekre a hallgató beiratkozott.
10. A későbbi külföldi tanulmányok helyszínének és idejének megnevezése.
11. A hazai egyéb főiskolai vagy egyetemi tanulmányok helyének és idejének megjelölése.
12. A hazai előző középiskolai tanulmányok helyének megjelölése.
13. A megjegyzés rovatban közlünk minden olyan egyéb adatot, amelyet nem tudtunk a többiben elhelyezni, valamint saját kiegészítő információinkat.

Adattárunkban a felsorolt 13 adat közül természetesen csak annyit tudunk megadni, amennyi az egyetemi és egyéb forrásanyagból kideríthető volt.

AZ ADATTÁR SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE

A három tanintézet alapításának időrendjében közöltük az oda beiratkozó hallgatók nevét. A neveket betűhíven, az anyakönyvekben található formában közöltük, de a forrásközlés egységessége érdekében a nemesi előnevek, a rangra és címre utaló részek elhelyezésében az eredeti sorrendet esetenként megváltoztattuk. Minden tanintézetnél a tanévek sorrendjében közöltük az adatokat, az egyes tanéveken belül a beiratkozás időrendjét vettük figyelembe.

- a) Az első helyen mindig a családi nevet adtuk meg, mellette a név egy másik, illetve harmadik variációját, amely a forrásokból előkerült. A névvariációk közül az került az első helyre, amelyben az összes ilyen nevet egységesítettük. A második helyen a keresztnév található, a matrikulába beírt formában. A harmadik helyen közöltük a nemesi előneveket, illetve a senior/junior megkülönböztető jelzőt.
- b) A hallgatók születési évét, hónapját és napját elkülönítve arab számokkal közöltük, mivel esetenként csak az évet tudjuk.
- c) A hallgató korára vonatkozó adatot számmal kiírva közöltük.
- d) A vallásra utaló adatot egységesen, rövidítve jelöltük.
- e) A társadalmi állásra vonatkozó adatot rövidítve és egységesítve közöltük.

- f) A nemzetiségre vonatkozó adatot rövidítve és egységesítve közöltük.
- g) A születés vagy származás helyét a matrikulába beírt eredeti formában adtuk meg. A továbbiakban megadtuk a település 1913-as állapot szerinti hivatalos magyar nevét. Ezután egy kódszámmal arra a közigazgatási egységre utaltunk, amelyben az illető település található. Esetenként a születési hely feloldása nem volt lehetséges a rossz olvashatóság vagy elírás következtében, itt kérdőjellel jelezzük a bizonytalanságot. A továbbiakban közöltük a helység mai más nyelvű elnevezését, ha az a szomszédos országokban található. Megadtuk az országok hivatalos rövidítését is.
- h) Az apa nevét csak a keresztnévvel adtuk meg, ha az anya ismert, az ő keresztnévét vagy teljes nevét is közöltük. Amennyiben a diáknak gyámja volt, az ő teljes nevét is megadtuk, ha rendelkezésre állt.
- i) Az apa vagy a gyám foglalkozását eredeti formában közöltük. A foglalkozásnevekből elhagytuk a tisztelgő és egyéb címeket. Például császári és királyi stb., és kizárólag a foglalkozásnevet közöltük egységesített formában.
- j) A beiratkozást a tanév adatával adtuk meg úgy, hogy például a tanévet mindig az első év számával, tehát az 1890/1891-es tanév esetében 1890-nel jelöltük.
- k) A fakultást *Mil* rövidítéssel jelöltük. Az évfolyamot számokkal adtuk meg.
- l) *Univ* szóval utaltunk az egyéb látogatott egyetemekre.
- m) *Gimn.* szóval utaltunk a középiskolai előtanulmányok helyére.
- n) Az első szolgálati helyet adjuk meg. A Ludovika Akadémián felavatott tisztek és tiszthelyettesek további pályájára vonatkozóan jelen kutatás és adatközlés során csak az első csapattiszti beosztásra, illetve az első szolgálati helyre (hadérőrész, fegyvernem, alakulat és sorszáma, katonai szerv, beosztás, valamint avatáskor nyert rendfokozat) lehattunk figyelemmel. Az itteni rövidítések a következők:

bh.	bosznia-hercegovinai
c.	címzetes
cs. és k.	császári és királyi
e.	ezred
fddr.	féldandár
gy.	gyalogos
m. kir. h.	magyar királyi honvéd
hdgy.	hadnagy
hdp.	hadapród
helyi alk. ti.	helyi alkalmazású tisztek állománya
HM	Honvédelmi Minisztérium
hu.	huszár

ker.	kerület
kp.	kerékpáros
lt.	lovastüzér
mú.	műszaki
oszt.	osztály
őrm.	őrmester
számti.	honvéd számellenőrző tisztviselői kar
th.	tiszthelyettes
tt.	tábori tüzér
tv.	tábori vadász
u.	ulánus (dzsidás)
ut.	utász
zlj.	zászlóalj
zls.	zászlós

o) A megjegyzés rovatba került minden egyéb információ.

Valamennyi, az adattárban szereplő hallgató a kiadványban sorszámot kapott, amely sorszám a továbbiakban, a mutatóban használandó. Az időrendi kutatást ennek megfelelően az adattár eredeti szövegében lehet végezni, míg a személy-, illetve helynevek áttekintését az adattár végén található két mutató segíti.

Az összevont személynévmutatóban a hallgatók sorszáma szerepel, és az eredeti adat az adattárból kereshető vissza. A hallgatók területi megoszlásáról a születési helyek mutatója tájékoztat, amely az 1913. évi magyar, illetve az egyéb elnevezések szerint tartalmazza a földrajzi neveket.

Az újkori helynevek feloldásánál a következőképpen jártunk el: az eredeti formában beírt név azonosításához Johannes Lipszky *Repertorium locorum, objectorumque in XII tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confinium militarium Magni item Principatus Transsylvaniae occurrentium* (Buda, 1808) című kézikönyvét használtuk, s ebből állapítottuk meg az 1876 előtti közigazgatási egység kódszámát, amelyet a helynév mellé beírtunk.

A helységek magyar nevét a *Magyar helységnév-azonosító szótár* (Lelkes György szerk., Baja, 1998; új kiadás: Budapest, 2011) című kiadvány alapján azonosítottuk. Egyes helynevek azonosításához felhasználtuk még Gyalay Mihály *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon* (Budapest, 1989) című munkáját is.

RÖVIDÍTÉSEK AZ ADATTÁR FORRÁS ROVATÁBAN

- Av Avatási lajstromok (1915. augusztus 18., 1916. augusztus 18., 1920. augusztus 20., 1921. augusztus 20.) HL LA 846–847., 850–851. kötet
- Bachó BACHÓ 1930
- Bj 1916 HL LA 72/1915. Kt. Beosztási javaslat a II. évf. [sic!] akadémikusokról. 1916. március 18. Beosztási javaslat azon akadémikusokról, akik az 1915/1916-os tanév befejeztével besorolásra jutottak. 1916. április 4.
- Gy Gyászjelentések [é. n.]. *Országos Széchényi Könyvtár*. Online: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648>
- HK Honvédségi Közlöny
- HL Hadtörténelmi Levéltár
- LA HL V. 6. Ludovika Akadémia iratai
- Mö HL V. 27. K. u. K. Technische Militärakademie in Mödling (Klassifikationslisten)
- Nl 1919 Névlajstrom az 1919. aug. 1-én bevonult aks-ról. HL LA 873. kötet.
- Np HL LA Napi parancsok
- Ol Osztálylajstromok 1919/1920-as tanév. HL LA 569., 572–576. kötet
- RKH Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, Rendeleti Közlöny a Magyar (Királyi Nemzeti) Hadsereg számára
- Tr HL V. 28. K. u. K. Artilleriekadettenschule in Traiskirchen (Klassifikationslisten)
- WR HL V. 26. K. u. K. Theresianische Militärakademie in Wiener-Neustadt (Klassifikationslisten)

13. táblázat. *Megyekódok a korszakban*

Kód	Megye	Kód	Megye	Kód	Megye
301	Abauj-Torna	326	Hunyad	351	Tolna
302	Alsó-Fehér	327	JNK Szolnok	352	Torda-Aranyos
303	Arad	328	Kis-Küküllő	353	Torontál
304	Árva	329	Kolozs	354	Trencsén
305	Bács-Bodrog	330	Komárom	355	Turóc
306	Baranya	331	Krassó-Szörény	356	Udvarhely
307	Bars	332	Liptó	357	Ugocsa
308	Békés	333	Máramaros	358	Ung
309	Bereg	334	Maros-Torda	359	Vas
310	Beszterce-Naszód	335	Moson	360	Veszprém
311	Bihar	336	Nagy-Küküllő	361	Zala
312	Borsod	337	Nógrád	362	Zemplén
313	Brassó	338	Nyitra	363	Zólyom
314	Csanád	339	Pest	364	Fiumei kerület
315	Csík	340	Pozsony		Horvátország
316	Csongrád	341	Sáros	365	Belovár-Körös
317	Esztergom	342	Somogy	366	Lika-Korbava
318	Fejér	343	Sopron	367	Modrus-Fiume
319	Fogarás	344	Szabolcs	368	Pozsega
320	Gömör-Kishont	345	Szatmár	369	Szerém
321	Győr	346	Szeben	370	Varasd
322	Hajdú	347	Szepes	371	Verőce
323	Háromszék	348	Szilágy	372	Zágráb
324	Heves	349	Szolnok-Doboka		
325	Hont	350	Temes		

Általános kódszámok

000	Bármely külföldi ország
120	Magyarország nem meghatározható
130	Erdély nem meghatározható
140	Szlavónia nem meghatározható
150	Horvátország nem meghatározható

Forrás: a szerző szerkesztése